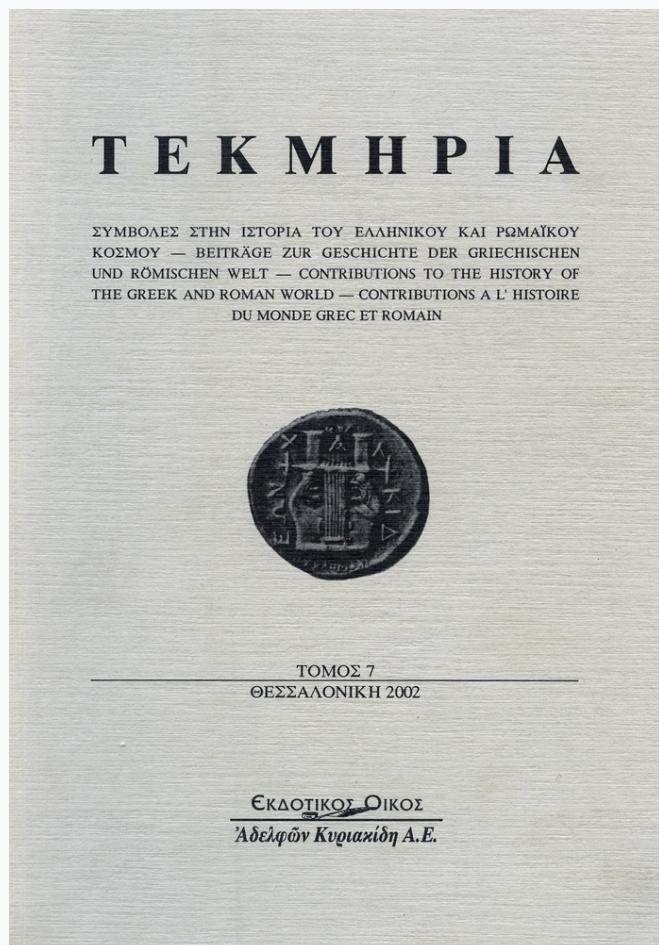

Tekmeria

Vol 7 (2002)

Παρατηρήσεις σε μιὰ νέα έπιγραφὴ ἀπὸ τὸ
territorium τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῆς
Κασσάνδρειας (Πρινοχώρι)

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ

doi: [10.12681/tekmeria.186](https://doi.org/10.12681/tekmeria.186)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ. (2002). Παρατηρήσεις σε μιὰ νέα έπιγραφὴ ἀπὸ τὸ territorium τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῆς Κασσάνδρειας (Πρινοχώρι). *Tekmeria*, 7, 167–180. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.186>

H. K. ΣΒΕΡΚΟΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΟ TERRITORIUM ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ (ΠΡΙΝΟΧΩΡΙ)*

‘Η ἐκδιδόμενη κατωτέρω ἐπιγραφὴ ἔγινε γνωστὴ πρῶτα μόνο ἀπὸ φωτογραφία ποὺ δημιουρεύθηκε ἀπὸ τὸν ἀρχαιολόγο κ. Κ. Σισμανίδη, στὰ Χρονικὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου [ΑΔ 46 B2 (1991) [1996] 293, καὶ Πίν. 112γ], βάσει τῆς ὅποιας ἔγινε καὶ ἡ δημοσίευσή της στὸ SEG XLVI, 746 (πρβλ. καὶ *Bull. épigr.* 1997, 400]. Η παροῦσα ἔκδοση θεωρήθηκε ἀναγκαία κυρίως γιὰ τὸν λόγο ὅτι δίνεται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ πλήρης περιγραφὴ τοῦ ἀνάγλυφου καὶ τὸ πλῆρες κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς μὲ τὴν ἀνάγνωση τοῦ πρώτου ὀνόματος.

Οἱ συνθῆκες καὶ ἡ θέση εὐρέσεως τοῦ ἀναγλύφου δὲν προσδιορίζονται μὲ ἀκρίβεια. Στὰ Χρονικὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου ἀναφέρεται ὅτι βρέθηκε στὴ θέση Πρινοχώρι, κοντὰ στὴ Γαλάτιστα ἀπὸ κάτοικο τῆς περιοχῆς. Πιθανότατα συνδέεται μὲ τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια ἀνατολικὰ τοῦ Πρινοχωρίου, ἀπ’ ὅπου προέρχεται μία ἀκόμη ἐπιτάφια στήλη¹. Τὸ μνημεῖο φυλάσσεται στήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ΑΚΜΘ 16.145 [εἰκ. 1].

Πρόκειται γιὰ ἐπιτάφιο ἀνάγλυφο ἀπὸ εὐθρυπτο μάρμαρο, τὸ ὅποιο ἦταν ἐντοιχισμένο σὲ κάποιο μεγαλύτερο μνημεῖο². Εἶναι σπασμένο σὲ δύο τμήματα τὰ ὅποια

* Γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν ἀρχαιολόγο κ. Κ. Σισμανίδη.

1. Βλ. σχετικὰ B. D. Merrit, «Inscriptional and topographical evidence for the site of Spartolus and the southern boundary of Bottice», *AJA* 27 (1923) 335, ὁ ὅποιος θεωρεῖ ως πιθανή τὴν ταύτιση τοῦ οἰκισμοῦ μὲ τὴν ἀρχαία Σπάρτωλο· πρβλ.. M. Zahrnt, *Olynth und die Chalkidier (Untersuchung zur Staatenbildung auf der Chalkidischen Halbinsel im 5. und 4. Jahrhundert v.Chr.)* [Vestigia 14], München 1971, 172 καὶ 237, σύμφωνα με τὸν ὅποιο ἡ θέση τῆς Σπαρτώλου πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ Νέα Σύλατα [πρβλ. SEG XLV, 713]. Βλ. καὶ F. Papazoglou, *Les Villes de Macédoine à l'époque romaine*, *BCH Suppl.* XVI [École française d'Athènes], Paris 1988, 421, σημ. 37 (στὴ συνέχεια Papazoglou, *Villes*). Γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Πρινοχώρι βλ. καὶ SEG II, 406. Ἀλεξάνδρα με/τὰ τῶν τέκνων / ἔαντης τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ μνίας χάριν' Αθη/νοδώρῳ.

2. Παρόμοια ἀνάγλυφα, τὰ ὅποια ἦταν ἐντοιχισμένα σὲ κάποιο μεγαλύτερο μνημεῖο, εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κυρίως τὴ Ρώμη, βλ. σχετικὰ καὶ P. Zanker, «Grabreliefs römischer Freigelassener», *JDAI* 90 (1975) 267-315.

έχουν συγκολληθεῖ. Στὸ ὑποχωρημένο δρόθιογώνιο πλαισίο (ἀποκεκρουμένο κατὰ τὸ πάνω τμῆμα τῆς κύριας ὅψης καὶ τὴν ἀριστερὴν πλευρὰ) εἰκονίζεται σὲ μετωπικὴ στάση ἀνδρικὴ προτομὴ ἔως τοὺς ὅμιλους. Ἡ μορφὴ φορᾶ μάτιο καὶ χιτώνα. Τὸ πρόσωπο εἶναι τριγωνικό, ἀρρυτίδωτο καὶ δστεῶδες, μὲ μεγάλο μέτωπο, μακρόστενα μάτια, ἵσια καὶ μακριὰ μύτη (ἥ ὅποια εἶναι ἀποκεκρουμένη), μικρὸ στόμα, κοντὸ γένι καὶ ἐλαφρῶς προεξέχον πηγούνι. Ἡ κόμμωση εἶναι κοντὴ καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ κοντὲς δρεπανόσχημες διμάδες ποὺ κατευθύνονται ἀπὸ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς πρὸς ἐμπρός. Τὰ φρύδια ἀποδίδονται πλαστικά, στὴ θέση τους σχηματίζεται ἔντονα τὸ τόξο τῆς ὁφθαλμικῆς κόγχης. Τὰ μάτια εἶναι ἀσύμμετρα, μὲ παχὺ τὸ πάνω βλέφαρο. Τὸ στόμα ἀποδίδεται μὲ ἀπλὴ χάραξη, ἐνῷ τὰ αὐτὰ προεξέχουν ἔντονα. Τὸ πηγούνι εἶναι στρογγυλεμένο καὶ προεξέχει ἐλαφρῶς. Οἱ πτυχώσεις τῶν ρούχων ἀποδίδονται μὲ βαθιές χαρακιές. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι δουλεμένη μὲ χονδρὸ βελόνι. Σὲ ἔχωριστὸ διάχωρο κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση τρίστιχη ἐπιγραφή. Διαστάσεις: 0,61X0,46X 0,065 μ. Διαστάσεις πλαισίου: 0,41X0,38 μ. "Υψος ἐνεπίγραφης ἐπιφάνειας: 0, 115 μ. "Υψος γραμμάτων (ποικίλει): 0,016 (Ν στὸν 20 στίχο)-0,026. Διάστιχα: 0,007-0,011.

*Αὐφάτιος Θέωρος Λουτείω 'Ἐπαφροδείτῳ τῷ πατρί· ἔδωκαν
αὐγονοστάλαι τὰ τῆς κηδείας * οε'*

1. **ΥΦ.Τ...ωρος Λουτείω κλπ.** (*SEG*), λείπει τὸ κάτω τμῆμα τῆς ἀριστερῆς κεραίας τοῦ Α, ἐνῷ σώζεται μόνον τὸ κάτω τμῆμα τοῦ I, συμπλέγματα Ο+Σ, Θ+Ε, Ο+Σ, ἐλαφρῷ ἀπολέπιση στὴ θέση τοῦ Ω στὴ λέξη ΛΟΥΤΕΙΩ || 2. ἀκολουθεῖ στίχη μετὰ τὴ λέξη ΠΑΤΡΙ, τὸ N τῆς λέξης ΕΔΩΚΑΝ εἶναι μικρότερο || 3. οἱ ἀποστάσεις τῶν γραμμάτων εἶναι μικρότερες, τὸ ἀρχικὸ Α στὴ λέξη ΑΓΤΟΥΣΤΑΛΑΙ παρουσιάζει ἐλαφρῷ ἀπολέπιση στὸ ἀριστερό του τμῆμα, σύμπλεγμα Τ+Η+Σ.

Μὲ βάση τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μορφῆς τοῦ πορτραίτου τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ β' τέταρτο τοῦ 3. αἰ. μ.Χ. Σχετικὰ μὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων παρατηροῦνται τὰ ἔξης: α) παρουσία τεσσάρων συμπλεγμάτων, β) χρήση κυρίως γωνιώδων γραμμάτων (ρομβοειδῆ ὅμικρον καὶ θῆτα, γωνιώδες ὡμέγα), γ) πολυμορφία στὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων: παράλληλα μὲ τὸ ρομβοειδὲς ὅμικρον (π.χ. στὶς λέξεις *Αὐφάτιος, Θέωρος*) χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ στρογγυλὸ (στὶς λέξεις *Ἐπαφροδείτῳ, Αὐγονοστάλαι, *ΟΕ*). Τὸ ἵδιο ἴσχυει καὶ γιὰ τὰ γράμματα ἔψιλον καὶ σίγμα, τὰ ὅποια ἔχουν εἴτε γωνιώδες εἴτε μηνοειδὲς σχῆμα (μηνοειδὲς εἶναι τὸ ἔψιλον στὴν ἀρχικὴ συλλαβὴ τῆς λέξης *Ἐπαφροδείτῳ* καὶ στὴ δήλωση τοῦ

ἀριθμοῦ *OE, ὅπως καὶ τὸ σῆγμα στὶς λέξεις αὐγουστάλαι, τῆς, κηδείας). Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς εἶναι χαρακτηριστικὸς τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ τέλους τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. καὶ κυρίως τοῦ α' μισοῦ τοῦ 3ου αἰ.³. Ὡστόσο, στὴν ἀκριβέστερη χρονολόγηση τῆς στήλης στὸ β' τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. συνηγορεῖ τὸ πορτραῖτο τοῦ νεκροῦ, τὸ ὄποιο εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν πορτραίτων τῆς περιόδου τῶν στρατιωτῶν αὐτοκρατόρων⁴.

Τὸ μνημεῖο ἀνήγειρε δὲ Ἀνφάτιος Θέωρος στὴ μνήμη τοῦ πατέρα του Λουτείου Ἐπαφροδίτου. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιγραφῆς ἔγκειται σὲ δύο σημεῖα: α) στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, τόσο δηλαδὴ τοῦ ἀναθέτη, ὃσο καὶ τοῦ νεκροῦ πατέρα του, καὶ β) στὴ μαρτυρίᾳ τῶν ἐπιφορτισμένων (γνωστῶν καὶ ἀπὸ ἄλλον) μὲ τὴ λατρεία τοῦ αὐτοκράτορα augustales, καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἀναφορὰ μιᾶς συγκεκριμένης προσφορᾶς (διάθεση χρηματικοῦ ποσοῦ γιὰ τὴν κηδεία μέλους τῆς δογάνωσής τους).

* * *

α) Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλον. Καὶ οἱ δύο ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν ρωμαίων πολιτῶν, προσδιορίζονται δηλαδὴ μὲ τὸ

3. Βλ. π.χ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν "Ἄγιο Νικόλαο Χαλκιδικῆς, D. Feissel-M. Sève, «La Chalcidique vue par Charles Avezou (Avril-Mai 1915): Notes de voyage et inscriptions», *BCH* 103 (1979) 316-7, ἀρ. 72 [=SEG XXIX, 593 καὶ *Bull. épigr.* 1980, 316, (180/1 μ.Χ.)]; πρβλ. καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς *I.Beroia*, 68, τοῦ 229 μ.Χ. ἀπὸ τὴ Βέροια. Πολυμορφία γραμμάτων ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπιγραφὴ *I. Beroia*, 360 τοῦ 2. αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν ἔδια πόλη. Σχετικὰ μὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων κατὰ τὴν περίοδο αὐτῆ βλ. καὶ F. Papazoglou, «Notes d'épigraphie et de topographie macédoniennes», *BCH* 87 (1963) 518, Fig. 2, καὶ 522-4, καὶ τὶς παρατηρήσεις τοῦ G. Daux, «Sur la chronologie des inscriptions de la Macédoine romaine», *BCH* 88 (1964) 418.

4. Γιὰ τὰ πορτραῖτα τοῦ β' τετάρτου τοῦ 3. αἰ. μ.Χ. βλ. M. Λαγογιάννη, *Πορτραῖτα σὲ ταφικὰ μνημεῖα τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ρωμαιοκρατίας*, Διδ. διατριβὴ, Θεσσαλονίκη 1983, 44, καὶ 71-2 καὶ κυρίως M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien*, *Corpus Signorum Imperii Romani. Corpus der Skulpturen der römischen Welt*, Athen 1998, 32-3, ἀρ. 15, Πίν. 4, 54, ἀρ. 48, Πίν. 22, 80-1, ἀρ. 89, Πίν. 40, 81, ἀρ. 90, Πίν. 40, 81-2, ἀρ. 91-2, Πίν. 41, 111-2, ἀρ. 151, Πίν. 64, καὶ Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου-Ἐμ. Βουτυρᾶς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης* 1, Θεσσαλονίκη 1997, 156-8, ἀρ. 127, Εἰκ. 329. Ἰδιαίτερα χρήσιμες στὸ σημεῖο αὐτὸ ἦταν οἱ παρατηρήσεις τοῦ καθηγητῆ κ. Ἐμ. Βουτυρᾶ, τὸν ὄποιο εὐχαριστῶ θερμά.

λατινικὸ σύστημα ὀνοματοθεσίας καὶ φέρουν gentilicium καὶ cognomen⁵. Τὰ προσωπικά τους ὀνόματα (cognomina) ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων⁶. Τὸ δῆμο Θέωρος ἀπαντᾶ σπάνια στὴ Μακεδονία. Κάπιοις Ἀριστοτέλης Θεώρου ἀναφέρεται σὲ ὧντὴ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ἀπὸ τὴν "Αφυτο"⁷. Τὸ δῆμο ώστόσο εἶναι γνωστὸ στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο ἥδη ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ⁸, συχνὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ παρουσία του στὴ Ρώμη⁹. Ἀντίθετα εὐρύτερα διαδεδομένο στὴ Μακεδονία εἶναι τὸ δῆμο *"Ἐπαφρόδειτος"*¹⁰, τὸ ὅποιο φέρουν κυρίως μέλη ἀπὸ τὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα, δηλαδὴ δοῦλοι καὶ ἀπελεύθεροι¹¹.

Ίδιαιτέρω ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀναφορὰ δύο ἀκόμα ὀνομάτων γένους (gentilicia), ἀγνώστων μέχρι τώρα στὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολή. Πρόκειται γιὰ τὰ gentilicia Aufatius καὶ Lui(e)ius, τὰ ὅποια ἀπαντοῦν, ἐξ ὄσων γνωρίζω, σπάνια καὶ σὲ λατινικὲς ἐπιγραφὲς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατο-

5. Γιὰ τὴν παράλειψη τοῦ praenomen βλ. G. Daux, «La formule onomastique dans le domaine grec sous l'empire romain», *AJPh* 100 (1979) 13-30 καὶ C. Bradford-Welles, «Romanisation of the Greek East», *BSAP* (1964-5) 44-6.

6. Γιὰ τὴ χοήση ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀπὸ τὸν augustales βλ. εἰδικότερα R. Duthoy, «La fonction sociale de l'Augustalité», *Epigraphica* 35 (1973) 136 κ.έξ. (στὴ συνέχεια Duthoy, «Fonction sociale»), καὶ τοῦ ἴδιου, «Notes onomastiques sur les *Augustales: cognomina et indication de statut», *AC* 39 (1970) 88 κ.έξ. (στὴ συνέχεια Duthoy, «Notes onomastiques»).

7. Βλ. σχετικὰ B. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, «Μιὰ νέα ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν "Αφυτο", στό: Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Ἐπιγραφικῆς (Πρακτικά). Στὴν μνήμη Δ. Κανατσούλη, Θεσσαλονίκη 22-23 Οκτωβρίου 1999, Θεσσαλονίκη 2001, 80-81 στ. 26-27.

8. Βλ. σχετικὰ καὶ *LGPN* I-III, s.v.

9. Βλ. H. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch* I, Berlin/New York 1982, 320-4, II, 1360 (στὴ συνέχεια Solin, *Numenbuch*).

10. Βλ. A. Tataki, *Macedonian Edessa. Prosopography and Onomasticon*, [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 18] Athens 1994, 42, ἀρ. 90, ὅπου κάπιοις Ἐπαφρόδιτος Ἐπαφρόδίτου, καὶ 47, ἀρ. 132, ὅπου κάπιοις ἀπελεύθερος Λ. ᾿Ιούλιος Ἐπαφρόδειτος. Βλ. καὶ I. Beroia, ἀρ. 295 καὶ εὑρετήρια (ὅπου καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ Ἐπαφρόδις), Ph. Petsas-Μ. B. Hatzopoulos-L. Gounaropoulou-P. Paschidis, *Inscriptions du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone de Leukopétra (Mécédoine)* [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 28], Athènes 2000, ἀρ. 56, 103, Κανατσούλης, ΜΠ, 51, ἀρ. 457, *IGX* 2.2, 326, στ. 62 καὶ A. Salač, «Inscriptions du Pangée, de la région Drama-Cavala et de Philippes», *BCH* 47 (1923) 92, ἀρ. 23, ὅπου κάπιοις *[E]paphrodit[us]*. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο βλ. R. Parker, «Theophoric names and the history of Greek religion», στό: *Greek Personal Names: Their value as evidence* (εκδ. S. Hornblower-Ε. Matthews), Oxford 2000, 67 καὶ *LGPN* I-III, s.v.

11. Βλ. καὶ Solin, *Numenbuch* II, 1019.

ρίας. Ἡ οἰκογένεια τῶν Aufatii εἶναι γνωστὴ ἀπὸ δύο ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ Iuvanum: τὴν πρώτη ἀνήγειραν ὁ M(arcus) Novius M(arci) f(ilius) Probus καὶ ὁ Aufatius Firmus στὸ φίλο τους (amico optimo) M(arco) Novio M(arci) f(ilio) Probo, ὁ δόποῖος διετέλεσε IIIIvir iure dicund(o), καὶ quaestor, quinq(uennalis) bis¹². Τὴ δεύτερη ἀνήγειρε στὸ θεῖο του M(arco) Aufatio M(arci) f(ilio) Firmo Novio Probo, ὁ δόποῖος διετέλεσε aelilis, IIIIvir i(ure) d(icundo), questor, quinq(uennalis) II, praefectus fabrum, ὁ ἀνεψιός του, praefectus equitum M(arcus) Aufatius P(ublii) f(ilius) Vindex Novius Probus¹³. Γιὰ πρώτη φορὰ ἀπαντᾶ, ἔξ ὅσων γνωρίζω, τὸ gentilicium Luteius¹⁴. Κάποια Luteia Caranti (filia;) εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ἐπιτάφια στήλῃ ἀπὸ τὴ Χαϊδελβέργη¹⁵, ἐνῶ σὲ λατινικὲς ἐπιγραφὲς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς αὐτοχρονίας ἀπαντοῦν τὰ gentilicia Lotteius -Loteius¹⁶, Luteus-Luteius¹⁷, Lutius-Luttius¹⁸.

12. Bλ. Ann. épigr. 1990, 228: *M(arco) Novio M(arci) f(ilio) / Arn(es) tribu) Probo, / IIIIvir(o) iure / dicund(o), quaest(ori), / quinq(uennali) bis, / M(arcus) Novius M(arci) f(ilius) / Arn(es) tribu) Probus, / Aufatius [Fi]rmus / amico optimo* (β' μισθὸ 1ου αἰ. μ.Χ.).

13. Bλ. Ann. épigr. 1893, 50 [=Ann. épigr. 1990, 229]: *M(arco) Aufatio M(arci) f(ilio) / Arn(es) tribu) Firmo / Novio Probo, aedili. IIIIviro i(ure) d(icundo), / quaestori, quinq(uennali) II, / praefecto fabrum, / M(arcus) Aufatius P(ublii) f(ilius) Arn(es) tribu) / Vindex Novius Probus, / praefectus equitum, / fratris filius fecit* (α' μισθὸ 2ου αἰ. μ.Χ.) [=W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Berlin/Zürich/Dublin 1904, (ἀνατ. 1966), 348, H. Solin-O. Salomies, *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum*, Hildesheim/Zürich/New York 1988, 27]. Bλ. σχετικὰ καὶ H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Galienum* I, Leuven 1976, 135, A 192.

14. Γιὰ τὴν παρονομία δνομάτων γένους (gentilicia) ἀποκλειστικὰ στὴ Μακεδονία βλ. καὶ A. B. Tataki, «The Nomina of Macedonia», στό: *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics*, Athens, 7-9 September 1993 [*ΜΕΛΑETHMATA* 21], Athens 1996, 107-8 [προβλ. SEG 46 (1996) 703].

15. Bλ. CIL XIII, 6410: *Dis M(anibus) / Volcio Mer/catori an(norum) XXXX / Luteia Caranti (filia) / con(iugi) pien(tissimo) pos(uit)*.

16. Bλ. CIL V, 8836: *Lotteia Pr/imigeniae et / Lotteio Pri/migenio f/ilio pientissimo / Lotteia Lucife/ra mater B. M. (Patavium), CIL XI, 3375: P. Lotieus P. f(ilius) Severus (Tarquinii)*: βλ. καὶ Schulze, ὕ.π. (σημ. 13), 426, Solin-Salomies, ὕ.π. (σημ. 13), 106. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Virunum (Noricum) ἀναφέρεται κάποιος L. Uteius: βλ. CIL III, 13519a: *Cosusioni / L. Uteii Vesmonnus*. Γιὰ τὴν δρθογραφία τῶν λατινικῶν λέξεων στὰ ἑλληνικὰ καὶ τὴ χρήση τοῦ ο στὴ θέση τοῦ u καὶ ἀντίστροφα βλ. Th. Eckinger, *Die Orthographie lateinischer Wörter in griechischen Inschriften*, München 1892, 58-65. Bλ. ἐνδεικτικὰ καὶ IG X 2. 1, 423, 713, ὅπου τὸ gentilicium *Toçpitlos-Touçpitlos*.

‘Η χοήση διαφορετικῶν ὀνομάτων γένους (*gentilicia*) ἀπὸ πατέρα καὶ γιὸν δὲν προκαλεῖ ἐντύπωση. Τὸ φαινόμενο εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές, π.χ. τῆς Θεσσαλονίκης, συνδέεται δὲ κυρίως μὲ τὸ δικαιώμα τῆς σύναψης ἐνὸς καθόλα νομίμου γάμου (*iustum matrimonium* ἢ *iustae nuptiae*)¹⁹. Στὴν περίπτωση δηλαδὴ τῶν προσώπων τῆς ἐπιγραφῆς μας, μὲ δεδομένη τὴν κοινωνικὴ θέση τοῦ πατρὸς Λουτείου Ἐπαφροδείτου ὡς ἀπελευθέρου²⁰, ὁ Αὐφάτιος Θέωρος κληρονομεῖ πιθανότατα τὸ νομικὸ *status* τῆς μητέρας του σύμφωνα μὲ τὸ *ius gentium*²¹, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ καὶ ἡ πιθανότητα ὁ Θέωρος νὰ ἀπέκτησε ὃ ἴδιος τὴν πολιτεία ὡς ἀπελεύθερος τῆς οἰκογένειας τῶν Aufatii²².

Στὰ ἔρωτήματα ποὺ ἀφοροῦν στὶς πρωτικότερες φάσεις τῆς οἰκογενειακῆς ιστορίας τῶν Luteii καὶ Aufatii ἢ στὴ γεωγραφική τους προέλευση δὲν μπορεῖ

17. *CIL V*, 5292: *V. F. / L. Luteus Atestatis / sibi et Atiliae C. f. / Pupae uxori / et L. Lutevio L. f. / Prisco et L. Lutevio / L. f. Ousſentina Calvisio Vlvir.* Προβλ. καὶ Schulze, ὁ. π. (σημ. 13), 23, Solin-Salomies, ὁ. π. (σημ. 13), 108.

18. Βλ. σχετικὰ Schulze, ὁ. π. (σημ. 13), 424, *Ann. épigr.* 1961, 224 [=Solin-Salomies, ὁ. π. (σημ. 13), 108]. Γιὰ τὴν ὁρθογραφία τῶν λατινικῶν λέξεων στὰ λατινικὰ καὶ τὴ χοήση τοῦ ει στὴ θέση τοῦ βραχέος ι βλ. καὶ Eckinger, ὁ. π. (σημ. 16), 45-6.

19. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη βλ. *SEG XXXVI*, 646 [=Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, «Ἀπὸ τὴν κοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων: Νέα ἐπιγραφικὰ εὑδόματα», *Ἄρχαια Μακεδονία* 5 (1989) [1993] 1562-9, ἀρ. 8, *SEG XLIII*, 468, *Bull. épigr.* 1995, 422, *Ann. épigr.* 1993, 1398], Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, ὁ. π., 569-76, ἀρ. 9 [=*SEG XLIII*, 462, *Ann. épigr.* 1993, 1399, *Bull. épigr.* 1995, 422] προβλ. καὶ *SEG XXXVIII*, 709. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα βλ. Μ. Σ. Γιούνη, *Provincia Macedonia. Θεσμοὶ ἴδιωτικοῦ δικαίου στὴ Μακεδονία ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας*, ‘Αθήνα-Κομοτηνὴ’ 2000, 154-7 καὶ πρόσφατα Π. Ἀδάμ-Βελένη - ‘Ηλ. Κ. Σβέροκος, «Ἐπιτάφιες στῆλες ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη» στὸ: Α’ Πανελλήνιο Συνέδριο Ἐπιγραφικῆς (Πρακτικά). Στὴν μνήμη Δημητρίου Κανατσούλη, Θεσσαλονίκη 22-23 Οκτ. 1999, Θεσσαλονίκη 2001, 22.

20. Γιὰ τὴν κοινωνικὴ θέση τῶν Augustales βλ. Duthoy, «Fonction sociale», 134-54, καὶ τοῦ ἴδιου, «Notes onomastiques», 88-98.

21. Βλ. σχετικὰ καὶ B. Rawson, «Family life among the lower classes at Rome in the first two centuries of the Empire», *CPh* 61 (1966) 74-7 καὶ P. R. C. Weaver, «The status of children in mixed marriage», στό: *The family in ancient Rome: new perspectives* (εκδ. B. Rawson), London 1986, 145-55 προβλ. καὶ Γιούνη, ὁ. π. (σημ. 19), 157.

22. Προβλ. καὶ H. Pavis d'Escurac, «Affranchis et citoyenneté: les effets juridiques de l'affranchissement sous le Haut Empire», *Ktēma* 6 (1981) 188-91.

νὰ δοθεῖ ἵκανοποιητικὴ ἀπάντηση²³. Ἐπιπλέον, δὲν μπορεῖ νὰ ἔξακριβωθεῖ ἂν ἡ παρουσία τους στὴν Κασσάνδρεια συνδέεται μὲ τὴν ἴδρυση τῆς ἀποικίας²⁴, ἢ μὲ τὴν ἔντονη ἐμπορικὴ δράση τῶν Ρωμαίων κατὰ τὸν 2. αἰ. μ.Χ.²⁵. Ὡς βέβαιο πάντως πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ ἰδιαίτερα σημαντικὴ γεωγραφικὴ θέση τῆς πόλης (στὸ δίκτυο τῶν θαλασσίων ἐπικοινωνιῶν τοῦ βιορείου Αἴγαιου), ἀλλὰ καὶ τὸ νομικὸ τῆς καθεστώς ὡς ἀποικίας, τὸ δόποιο διατηρεῖ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ μας, τουλάχιστον ὡς τὸ β' τέταρτο τοῦ 3. αἰ. μ.Χ. προσείλκυσε δύπωσδήποτε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ρωμαίων καθόλη τὴ διάρκεια τῆς ρωμαιοκρατίας²⁶.

23. Γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. εἶναι ἡ οἰκογένεια τῶν Novii (μὲ προέλευση ἀπὸ τὴν Καμπανία), μὲ τὴν δόποια συγγενικὰ οἱ Aufatii στὶς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ Iuvanum, βλ. A. J. S. Spawforth, «Roman Corinth: The formation of a colonial elite», στὸ: *Roman Onomastics in the Greek East, Social and Political aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics*, Athens, 7-9 September 1993, (ἐκδ. A. D. Rizakis) [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 21], Athens 1996, 180, ἀρ. 19.

24. Ἡ φύση τοῦ μνημείου (ἐπιτάφιο), ἡ ἀναφορὰ δύο μελῶν τῆς οἰκογένειας (πατρὸς καὶ γένου) στὴν Κασσάνδρεια, ἀλλὰ καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Λουτείου Ἐπαφροδοδείτου στὸ collegium Augustalium τῆς ἀποικίας, δὲν καθιστοῦν πιθανὴ τὴν παρουσία τους ἐδῶ μόνον γιὰ τὴν ἀσκηση τοῦ σχετικοῦ ἀξιώματος, ὅπως συμβαίνει σὲ ἄλλες περιπτώσεις, βλ. σχετικὰ R. Duthoy, «Les Augustales», *ANRW* II, 16. 2 (1978) 1282, ὑπ. 216 [(μὲ παραδείγματα), στὴ συνέχεια Duthoy «Augustales»].

25. Βλ. σχετικὰ A.J. N. Wilson, *Emigration from Italy in the Republican Age of Rome*, New York 1966, 91 καὶ Ἀθ. Ριζάκης, «Ἡ κοινότητα τῶν 'συμπραγματευομένων Ρωμαίων' τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ ρωμαιϊκὴ οἰκονομικὴ διείσδυση στὴ Μακεδονία», *Ἄρχαια Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 517 καὶ πρόσφατα τοῦ ἴδιου, «L'émigration romaine en Macédoine et la communauté marchande de Thessalonique: Perspectives économiques et sociales», *BCH Suppl.* XLI (2001), 109-132 (γιὰ τὸν Ρωμαίους τῆς Θεσσαλονίκης).

26. Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Λιβίου ἡ Κασσάνδρεια καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ἀποτελοῦσαν τὶς σημαντικότερες πόλεις τῆς δεύτερης μερίδος, XLV. 30, 4. Γιὰ τὴν παρουσία Ρωμαίων στὴ Χαλκιδικὴ βλ. Δ. Σαμσάρης, «Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἡ Χαλκιδικὴ», *Μακεδονικὰ* 25 (1985-6) [1986] 43-5 [πρβλ. *Bull. épigr.* 1989, 466]; πρβλ. καὶ L. D. Loukopoulos, «The fortunes of the roman conventus of Chalcidice», στὸ: *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics*, Athens, 7-9 September 1993 [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 21], Athens 1996, 143-7.

* * *

β) "Οπως ἥδη ἀναφέρθηκε, ὁ ὄρος *augustales* χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τὰ πρόσωπα τὰ ὅποια ἦταν ἐπιφορτισμένα μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς λατρείας τοῦ Αὐγούστου καὶ γενικότερα τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας²⁷. Ή πλειονότητά τους ἀπαντᾶ σὲ λατινικὲς κυρίως ἐπιγραφές ἀπὸ τὶς ρωμαϊκὲς ἀποικίες (*coloniae*) καὶ τὰ *municipia*²⁸. Στὸν ἔλληνικὸν χῶρο ἀναφέρονται π.χ. σὲ λατινικὲς ἐπιγραφές τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Ἀλεξάνδρειας Τρωάδος, κλπ.²⁹, ἐνῶ, εἰδικότερα στὴ Μακεδονία σὲ (λατινικὲς ἐπίσης) ἐπιγραφὲς³⁰ ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἀποικία τῶν Φιλίππων³¹ καὶ τὸ *municipium* Στόβοι³².

27. Γιὰ τὸν *augustales* βλ. Duthoy, «*Augustales*», 1254-1309, κυρίως 1277-87 (γιὰ τὴν δογμάτωσή τους), 1293-1306 (γιὰ τὴ σχέση τους μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία), 1307-9 (γιὰ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία). Γιὰ τὴ σχετικὴ μὲ τὸν *augustales* βιβλιογραφία βλ. καὶ J.-U. Krause-J. Mylonopoulos-R. Cengia, *Bibliographie zur römischen Sozialgeschichte 2: Schichten, Konflikte, religiöse Gruppen, materielle Kultur*, Stuttgart 1998, 387-9. Βλ. ἐπίσης J. Tondel, «Beteiligung der Augustalen an der *munificentia privata* innerhalb des Gebietes der Donauprovinzen», *Eos* 73 (1985) 301-12 (πρβλ. *Ann. épigr.* 1987, 819) καὶ N. Ferri, *Arheološki Vestnik* 41 (1990) 597-606 (γιὰ τὸν *seviri augustales* καὶ τὸν *augustales* στὴν "Ανω Μοισία").
28. Γιὰ τὴ γεωγραφικὴ διάδοση τοῦ ὄρου βλ. R. Duthoy, «Recherches sur la répartition géographique et chronologique des termes *sevir augustalis*, *augustalis* et *sevir* dans l'Empire romain», *EpSt* 11 (1976) 143-214 (στὴ συνέχεια Duthoy, «Recherches») καὶ Duthoy, «*Augustales*», 1258, σημ. 30 (ὅπου ἐπιτέλον παραδείγματα).
29. Βλ. σχετικὰ Duthoy, «Recherches», 190. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἀποικία τῶν Πατρῶν βλ. A. D. Rizakis, *Achaïe II: La cité de Patras: Epigraphie et Histoire [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 25]* Athènes 1998, 39-40 καὶ ἀρ. 49, 50, 128, 145. Γιὰ τὸν *augustales* στὴν Ἀλεξάνδρεια Τρωάδα βλ. καὶ M. Ricl, «Two new inscriptions from Alexandreia Troas», *TEKMHPIA* 5 (2000) 127-129.
30. Γιὰ τὸν *augustales* στὶς ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Μακεδονία βλ. Δ. Κανατσούλης, «Ἡ Μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 6 (1964-5) [1965] 59-61. Σχετικὰ μὲ τὴ διάδοση τῆς λατινικῆς γλώσσας στὴ Βαλκανικὴ βλ. Ath. Rizakis, «Le grec face au latin. Le paysage linguistique dans la péninsule balkanique sous l'empire», *Comm. Hum. Litt.* 104 (1995) 373-91 (κυρίως 380-6).
31. Γιὰ τὶς ρωμαϊκὲς ἀποικίες στὴ Μακεδονία βλ. F. Papazoglou, «La population des colonies romaines de Macédoine», *ZAnt* 40 (1990) 111-24 [=SEG 40 (1990) 517, *Bull. épigr.* 1992, 297]. Γιὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων (*colonia Augusta Iulia Philippensis*) βλ. F. Papazoglou, «Le territoire de la colonie de Philippes», *BCH* 106 (1982) 89-106 [πρβλ. *Bull. épigr.* 1983, 263], Δ. Σαμσάρης. «Τοπογραφικὰ προβλήματα τῆς ρωμαϊκῆς

Συγκεκριμένα, ἔνδεκα *Vliri augustales* εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἐπιτύμβιες ἐπιγραφὲς τῶν Φιλίππων³³, ἐνῶ πέντε *augustales* ἀπαντοῦν σὲ τρεῖς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τοὺς Στόβους. Ὁπωσδήποτε, οἱ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τοὺς Φιλίππους, τόσο ἔξαιτιας τῆς φύσης τους (ἐπιτάφιες), δόσο καὶ κυρίως ἔξαιτιας τῆς ἀποσπασματικότητας τῆς μορφῆς κάποιων ἀπὸ αὐτές, δὲν παρέχουν σαφεῖς πληροφορίες γιὰ τὴν ὁργάνωση, ἀλλὰ καὶ τὶς δραστηριότητες τῶν προσώπων αὐτῶν. Μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τοὺς Στόβους, οἱ δόποις ἀναφέρονται στὴν κοινωνικὴ δράση τῶν *augustales* στὰ πλαίσια τοῦ *municipium*³⁴, σὲ θετικὴ διατύπωση ἢ πρώτη ἀφορᾶ στὴν ἀνάθεση ἐνὸς ἀγάλματος τῆς θεᾶς Νεμέσεως στὸν θεοποιημένο αὐτοκράτορα καὶ τὴν πόλη τῶν Στόβων ἀπὸ τρεῖς *augustales*, τοὺς *Sex(tus)* Cornelius Audoleo, C. Fulcinius Epictetus καὶ L. Mettius Epictetus³⁵, ἢ δεύτερη τὴν ἀνέγερση ἐνὸς μνημείου στὴν Ἱσιδα ἀπὸ τὸν *augustalis* T. Fl(avius) Longinus³⁶, ἐνῶ ἡ τρίτη (ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Kavadarci) ἀφορᾶ κάποια ἀνάθεση στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὸν *augustalis* Memmius Anencletus³⁷.

Ἡ ἴδιαιτερότητα τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸ Πρινοχώρι ἔγκειται τόσο στὸν τρόπο μὲ τὸν δόποιο προβάλλονται τὰ μέλη τῆς ὁργάνωσης τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας δόσο καὶ κυρίως στὴν ἀναφορὰ μιᾶς συγκεκριμένης δραστηριό-

ἀποικίας τῶν Φιλίππων», Ἀρχαία Μακεδονία 4 (1983) [1986] 541-8 [πρβλ. *Bull. épigr.* 1988, 854] καὶ Papazoglou, *Villes*, 405-13.

32. Γιὰ τὸ *municipium* Στόβοι (*municipium Stobensium*) βλ. F. Papazoglou, «*Oppidum Stobi civium Romanorum and municipium Stobensium*», *Chiron* 16 (1986) 213-37 [πρβλ. *Bull. épigr.* 1988, 825] καὶ Papazoglou, *Villes*, 313-23.

33. Κατάλογο τῶν *seviri augustales* τῆς ἀποικίας παραθέτει ὁ L. Bormann, *Philippi, Stadt und Christengemeinde zur Zeit des Paulus*, Leiden / New York / Köln 1995, 45-6 [=SEG XLV, 789], τὸν δόποιο συμπληρώνει μὲ ἀφορμὴ μιὰ νέα ἐπιγραφὴ (ὅπου κάποιος *Vliri augustalis*) ἡ X. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, «Ἐνα ἀρχαϊκό πόλισμα στὴν Ἐλευθερούπολη Νομοῦ Καβάλας», *TEKMHPIA* 4 (1998/9), 49-50 καὶ σημ. 87.

34. Βλ. συνοπτικὰ καὶ A. Abramenko, «Die innere Organisation der Augustalität: Jahresamt und Gesamtorganisation», *Athenaeum* 81 (1993) 13.

35. Βλ. F. Papazoglou, «Dedicaces Deo Caesaris de Stobi», *ZPE* 82 (1990) 213-4, ἀρ. 1 [=Ann. *épigr.* 1990, 877] καὶ J. Wiseman, «Deus Caesar and other gods at Stobi», Ἀρχαία Μακεδονία 6 (1996) [1999] 1360-1, ἀρ. 1. Βλ. σχετικὰ καὶ Ἡ. Κ. Σβέρχος, *Συμβολὴ στὴν ἴστορία τῆς Ἀνω Μακεδονίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Πολίτευμα, κοινωνία, ἀνθρωπωνυμία)*, Θεσσαλονίκη 2000, 105.

36. Βλ. Papazoglou, «Dedicaces», 217-20, ἀρ. 3 [=Ann. *épigr.* 1990, 879] καὶ Wiseman, 1361-2, ἀρ. 3.

37. *Spomenik* 71 (1931) 152.

τητάς τους. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὄρου *augustales*-*αὐγονοστάλαι* σὲ ἐλληνικὲς ἐπιγραφὲς εἶναι σπάνια³⁸. Στὴ Μακεδονίᾳ, ἐξ ὅσων γνωρίζω, ἀπαντᾶ μία ἀκόμα φορὰ σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Μένδη, ἡ ὅποια ἔχει παρόμοιο περιεχόμενο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Πρινοχώρῳ: *Κονάρτα Ἀσυνκρύ[τ]ῳ < τῷ ἀνδρὶ μνή/[μη]ης χάριν < ἔδω/[κ]αν δὲ καὶ οἱ Αὐγονοστάλαι κατὰ τὸ δόγμα τὰ ἵς τὴν κηδεύαν δηνάρια / < O<E>*³⁹. Καὶ οἱ δύο ἐπιγραφές, τόσο δηλαδὴ τῆς Μένδης, ὅσο τοῦ Πρινοχώρου, συνδέονται μὲ τὴν ρωμαϊκὴν ἀποικία τῆς Κασσανδρείας (*Colonia Iulia Augusta Cassandrensis*)⁴⁰, ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ (territorium) τῆς ὅποιας φαίνεται νὰ καταλαμβάνει ὅλους τοῦς οἰκισμοὺς (vici) στὴ χερσόνησο τῆς Παλλήνης στὰ νότια⁴¹, ἐνῶ βόρεια φτάνει μέχρι τοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Βάβδος⁴².

‘Ο τύπος αὐγονοστάλαι στὸν πληθυντικὸ εἶναι ἐνδεικτικὸς ὅτι αὐτοί, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου, ἥταν ὀργανωμένοι σὲ σωματεῖο (collegium), μέλοις τοῦ ὄποιους ὑπῆρξε ὁ Λούτειος Ἐπαφρόδειτος⁴³.’ Από λα-

38. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα βλ. Feissel-Sèvre, *δ. π.* (σημ. 3), 312-3, ἀρ. 60 [=SEG XXIX, 614], ὅπου ἀναφέρονται οἱ ἐπιγραφὲς *MAMA* I, 169, 216, *IG XIV*, 157. Γιὰ τὴν μεταγραφὴ τῶν λατινικῶν λέξεων στὰ ἐλληνικά βλ. A. Cameron, «Latin words in the Greek Inscriptions of Asia Minor», *AJP* 52 (1931) 239 καὶ H. J. Mason, *Greek terms for Roman Institutions: A Lexicon and Analysis*, *ASP* 13 (Toronto 1974), 28.

39. Βλ. σχετικά Feissel-Sèvre, *δ. π.* (σημ. 3), 312-3, ἀρ. 60 [=SEG XXIX, 614, *Bull. épigr.* 1980, 316, πρβλ. *Bull. épigr.* 1997, 400].

40. Γιὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἀποικία τῆς Κασσανδρείας βλ. Δ. Κ. Σαμσάρης, «Ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῆς Κασσανδρείας (*colonia Iulia Augusta Cassandrensis*)», *Δωδώνη* 16 (1987) 353-437 (στὴ συνέχεια Σαμσάρης, «Κασσάνδρεια») [=SEG XXXVII, 559, πρβλ. *Ann. épigr.* 1989, 651]; πρβλ. M. B. Hatzopoulos, *Une Donation du roi Lusimaque [ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 5]*, Athènes 1988, 43-9, 63-5 καὶ Papazoglou, *Villes*, 424-6.

41. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐδαιφῶν αὐτῶν, ὅπως καὶ ἡ Ὄλυνθος, εἶχε ἐνσωματωθεῖ στὴν Κασσάνδρεια ἥδη μὲ τὴν ἰδουση τῆς πόλης ἀπὸ τὸν Κάσσανδρο, βλ. Διόδωρος, XIX. 52, 2-3 καὶ Λίβιος, XLIV. 10, 11-2. Ἐπιπλέον βλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴ *Syll.*³, 332 [πρβλ. πρόσφατα Hatzopoulos, *Donation*, 22-6, SEG XXXVIII, 620] γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Βοτικῆς στὴν ἐλληνιστικὴ πόλη. Σχετικά βλ. καὶ Zahrni, *δ. π.* (σημ. 1), 218 καὶ Papazoglou, *Villes*, 424.

42. Βλ. *Bull. épigr.* 1997, 400, SEG XLVI, 746. Γιὰ τὰ ὄρια τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας βλ. καὶ Σαμσάρης, «Κασσάνδρεια», 363-6.

43. ‘Ο δρος κολλήγιον αὐγονοστάλων ἀπαντᾶ σὲ ἀδημοσίευτη ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια, ἡ ὅποια πρόκειται νὰ δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν ὑπογράφοντα. Γιὰ τὴν δογάνωση τῶν *augustales* χρησιμοποιούνται στὶς λατινικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμῆμα οἱ ὄροι *collegium* καὶ *corgpus*. Στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ὡς *collegium* ἀναφέρονται σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Κόρινθο, βλ. *CIL* III, 7268 [=CIL V, 8818=ILS 1503]. Σχετικά μὲ τὴν

τινικὲς ἐπιγραφὲς τοῦ δυτικοῦ τμῆματος τῆς αὐτοκρατορίας γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν ἴδιαιτερη τάξη (ordo)⁴⁴ ἀνάμεσα στὴν ordo decurionum καὶ τὴν plebs⁴⁵. Ὡς βέβαιο ἐπίσης πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι οἱ αὐγουστάλαι-augustales ὁρίζονται ἀπὸ τὴν τάξη τῶν decuriones⁴⁶, καθὼς καὶ ὅτι ἡ πλειοψηφία τους προέρχεται ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀπελευθέρων⁴⁷.

Ἡ προσφορὰ χρημάτων ἐκ μέρους κάποιου συλλόγου (collegium) γιὰ τὴν κηδεία (funus) τῶν μελῶν του εἴναι ἥδη γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφὲς τῆς Κασσανδρείας καὶ τοῦ ὑπολοίπου ἑλληνο-ρωμαϊκοῦ κόσμου⁴⁸. Ἔτσι, σύμφωνα μὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν ἀποικία τὸ κολλήγιον οὐρβανῶν (collegium

δογάνωση τῶν augustales βλ. Neumann, «Augustales», *RE* II, 2 (1896) 2356-7, Duthoy, «Augustales», 1285-6. Βλ. καὶ τὶς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ Misenum, *Ann. épigr.* 1993, 468 καὶ J. H. D'Arms, «Memory, money and status at Misenum: Three new inscriptions from the collegium of augustales», *JRS* 90 (2000) 126-44.

44. Βλ. Neumann, «Augustales», *RE* II, 2 (1896) 2356-7, Duthoy, «Augustales», 1285, ὑπ. 241 (μὲ παραδείγματα). Βλ. σχετικὰ καὶ G. Alföldy, *Iστορία τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας* (μτφρ. Ἀ. Χανιώτης), Ἀθήνα 1988, 231 καὶ Abramenco, ὁ. π. (σημ. 34), 24.

45. Βλ. ἐνδεικτικὰ *CIL* X 4760 στ. 16-8: *decrevit / ordo decurionum et Augustalium et plebs universa* (Suessa, 193 μ.Χ.). Σχετικὰ βλ. καὶ Neumann, «Augustales», *RE* II, 2 (1896) 2356-7, Duthoy, «Augustales», 1285.

46. Βλ. ἐνδεικτικὰ Rizakis, *Achaei* II, 178-9, ἀρ. 128 (2.(); αἰ. μ.Χ.). Βλ. σχετικὰ καὶ Duthoy, «Augustales», 1280-1, ὅπου ἐκφράσεις ὅπως π.χ. *augustalis decreto decurionum gratis, augustalitas et seviratus decreto decurionum gratis datus est κλπ.* πρβλ. καὶ P. Kneissl, «Entstehung und Bedeutung der Augustalität. Zur Inschrift der ara Narbonensis (*CIL XII* 4333)», *Chiron* 10 (1980) 321-2.

47. Βλ. σχετικὰ ἀν. σημ. 20. Βλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ municipium Singidunum, M. Mircović-M. Dusančić, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Vol. 1: *Singidunum et le Nord-Quest de la Province*, Beograd 1976, 47, γιὰ τὰ περιθώρια κοινωνικῆς ἀνόδου.

48. Γιὰ παραδείγματα ἐπαγγελματικῶν καὶ θρησκευτικῶν συλλόγων ἀπὸ τὴν Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ *IG* X 2. 1, 288, *IG* X 2. 1, 291, Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, ὁ. π. (σημ. 19), 1569-77, ἀρ. 9 [=SEG XLIII, 462, *Ann. épigr.* 1993, 1399, *Bull. épigr.* 1993, 422 (Θεσσαλονίκη)], *Ann. épigr.* 1997, 1353 (Στόβοι), *I.Beroia*, 372 (Βέροια), *Bull. épigr.* 1994, 402· πρβλ. *Bull. épigr.* 1987, 680 (Θεσσαλονίκη), Ἐμ. Βουτυρᾶς, «Παρατηρήσεις σὲ τοία ἐπιγράμματα: 3. ἐπιτύμβιο γιὰ ἔνα μύστη», *Ἐλληνικά* 35 (1984) 44-50 [=SEG XXXV, 751, *Bull. épigr.* 1987, 684 (Λητή, 1878 μ.Χ.)] καὶ *Bull. épigr.* 1991, 404. Βλ. καὶ O. M. van Nijf, *The civic world of professional associations in the Roman East*, Amsterdam 1997, 31-69. Γιὰ ἀνάλογες δραστηριότητες τῶν σωματείων στὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας βλ. Fr. M. Ausbüttel, *Untersuchungen zu den Vereinen im Westen des römischen Reiches*, FAS 11, Kallmünz 1982, 59 κ. ἔξ.

urbanorum) κάλυψε τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν κηδεία τοῦ Πλωτιανοῦ Μάρκου⁴⁹, ἐνῶ σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν "Ολυνθο ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἀρχισυνάγωγος καὶ τὸ κολλήγιον τοῦ θεοῦ "Ἡρως ἀνήγειραν τὸ βωμὸ τοῦ Βαυβίου Ἀντωνίου⁵⁰.

Σ' αὐτὰ τὰ συμφραζόμενα ἡ ἀνάληψη τῶν ἔξοδων γιὰ τὴν κηδεία τοῦ Λουτείου Ἐπαφροδείτου, ὅπως καὶ τοῦ Ἀσυνκρίτου, ἐκ μέρους τοῦ σωματείου (collegium) τῶν augustales δὲν προκαλεῖ ἐντύπωση⁵¹. Σπάνια ὥστόσο ἀναφέρεται τὸ ποσὸ ποὺ καταβλήθηκε⁵²: τὸ γεγονὸς πάντως ὅτι καὶ στὶς δύο ἐπιγραφὲς ἀνέρχεται στὰ ἑβδομήντα πέντε δηνάρια εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς ὑπαρξῆς μιᾶς θεομοθετημένης κατάστασης, ἐνῶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ὁργάνωση τοῦ συλλόγου, τὴ δυνατότητα δηλαδὴ νὰ λαμβάνει ἀποφάσεις κατὰ τὸ πρό-

49. Βλ. σχετικὰ Σαμσάρης, «Κασσάνδρεια», 410, ἀρ. 87 [=SEG XXXVII, 559], πρβλ. *AΔ* 39 (1984) [1989] Χρον. B, πίν. 114 [=Bull. épigr. 1991, 404, SEG XXXIX, 597, Ann. épigr. 1991, 1424]: *Κολλήγιον οὐρ/βανῶν Πλω/τιανῷ Μάρκῳ / ἔδωκαν ις κη/δείαν * ν* (hedera). Βλ. καὶ van Nijf, ὁ. π. (σημ. 48), 50. Γιὰ τὸ collegium urbanorum βλ. καὶ H. Pavis d' Escurac, «*Origo et résidence dans le monde du commerce sous le Haut-Empire*», *Ktēma* 13 (1988) [1992] 60-1.

50. Βλ. D. M. Robinson, «Inscriptions from Macedonia 1938», *TAPhA* 69 (1938) 61-4, ἀρ. 15, πίν. XI: *Αἴλιανὸς Νείκων / ὁ ἀρχισυνάγωγος / θεοῦ "Ἡρως καὶ τὸ / κολλήγιον Βαυβίφ / Ἀντωνίῳ ἀνέστησε[ν] / τὸν βωμόν. / Τὸν δὲ πίνακα ἀνέστησε γαμβρὸς αὐτο[ῦ] / Ἀξιδάρης* πρβλ. καὶ Σαμσάρης, «Κασσάνδρεια», 396, ἀρ. 1.

51. Γνωστὴ εἶναι ἐπίσης ἡ κατόπιν ἀποφάσεως τῶν βουλευτῶν (decreto decurionum) ἀνάληψη τῶν ἔξοδων τῆς ταφῆς ἐκ μέρους τῆς πόλης, ἡ ἀκόμα ἡ παραχώρηση δημόσιας γῆς γιὰ τὴν ταφὴν (honoris causa). Βλ. ἐνδεικτικὰ *CIL* XIV 415 (Ostia), *CIL* IX 3835 (Antinum): πρβλ. *ILS* II, 1, 6473 (Brundisium), *ILS* III, 944 (index) καὶ Duthoy, «Fonction sociale», 147. Βλ. σχετικά G. Wesch-Klein, *Funus publicum. Eine Studie zur öffentlichen Beisetzung und Gewährung von Ehrengräbern in Rom und den Westprovinzen*, Stuttgart 1993 119-123 καὶ 155.

52. Σὲ 50 δηνάρια ἀνέρχεται τὸ ποσό τὸ διέθεσε τὸ κολλήγιον οὐρβανῶν γιὰ τὴν κηδεία τοῦ Πλωτιανοῦ Μάρκου (βλ. ἀν. σημ. 49). Στὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν "Ολυνθο (βλ. ἀν. ὑπ. 50) δὲν ἀναφέρεται τὸ ποσό, δηλώνεται ὥστόσο ὅτι στὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου συμμετέχουν τόσο τὸ κολλήγιον τοῦ θεοῦ "Ἡρως, ὅσο καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ νεκροῦ. Σύμφωνα μὲ τὸν Ausbüttel, ὁ. π. (σημ. 48), 62, καὶ σημ. 22, τὰ ποσὰ ποὺ καταβάλλονται ἐκ μέρους συλλόγων γιὰ τὰ ἔξοδα τῆς κηδείας κυμαίνονται ἀπὸ 200 σηστέρτιους ἕως 490 δηνάρια. Στὴν πλειοψηφίᾳ τῶν παραδειγμάτων τὰ ποσὰ αὐτὰ φαίνεται νὰ εἶναι ἴδιαίτερα ὑψηλὰ σὲ σχέση μὲ αὐτὰ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας. Γιὰ τὶς τιμὲς τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης *IG* X 2. 1, 357 καὶ L. Robert, «Les inscriptions de Thessalonique», *RPh* 48 (1974) 235. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν "Ανω Μακεδονία βλ. πρόσφατα 'Α. Ριζάκης - 'Ιω. Τουράτσογλου, «*Mors macedonica. Ο θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς "Ανω Μακεδονίας*», *AE* 2000, 259.

τυπο τῆς πολιτικῆς ζωῆς συνδέεται πιθανότατα ὁ ὅρος κατὰ τὸ δόγμα στὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Μένδρη⁵³.

Μὲ τὸ πολυσυζητημένο στὴν ἔρευνα πρόβλημα τῆς χρονικῆς σχέσεως τοῦ προερχόμενου ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία ἀξιώματος τῶν augustales καὶ τῶν augustales ὡς κοινωνικῆς ὁργανώσεως, ὅπως δηλώνεται μὲ τοὺς ὅρους collegium ἢ corpus δὲ θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ σημεῖο αὐτό⁵⁴. Ἐκεῖνο ποὺ προκύπτει σαφῶς ἀπὸ τὴ δημοσιευμένη ἐδῶ ἐπιγραφὴ, ὅπως καὶ ἀπὸ ἄλλες, εἴναι ὅτι οἱ augustales ὡς κοινωνικὴ ὁργάνωση τῶν ἀπελευθέρων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καθαρὰ πολιτικὸ τῆς χαρακτήρα, τὴ σύνδεση δηλαδὴ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ λατρεία, ἐξυπηρετοῦσε καὶ καθαρὰ κοινωνικὸν σκοπούς, δηλαδὴ τὴν ἔμπρακτη ἀλληλεγγύη τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου. Βέβαια, ἡ ἀλληλεγγύη αὐτὴ μαρτυρεῖται, ἐξ ὄσων γνωρίζω, μόνον μὲ τὴν προσφορὰ ἐνὸς ποσοῦ γιὰ τὴν κηδεία μέλους τοῦ συλλόγου. Ὡστόσο, τίποτα δὲν ἀποκλείει νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες μιօρφες στὸ πλαίσιο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, οἱ ὄποιες δὲν μᾶς ἔχουν γίνει ἀκόμη γνωστέες⁵⁵.

Ίόνιο Πανεπιστήμιο
Τμῆμα Ἱστορίας

Ἡλίας Κ. Σβέρχος

53. Βλ. σχετικὰ καὶ Abramenko, ὅ. π. (σημ. 34), 23, σημ. 47, μὲ ἀναφορὲς στὸν ὅρο decreta Augustalium.

54. Βλ. Abramenko, ὅ. π. (σημ. 34), 33.

55. Πρεβλ. καὶ van Nijf, ὅ. π. (σημ. 48), 73 κ.ἔξ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ**BEMERKUNGEN ZUR EINER NEUEN INSCHRIFT AUS DEM TERRITORIUM
DER RÖMISCHEN KOLONIE KASSANDREIA (PRINOCHORI)**

Die hier veröffentlichte Inschrift ist der Fachwelt erst durch die Χρονικὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου [AD 46 (1991) [1996] Chron. B2, 293, 112c= Photo vom Archäologen Dr. K. Sismanidis], dann durch das *SEG* (Bd. XLVI, 746: erste Textpublikation; vgl. *Bull. épigr.* 1997, 400) bekannt geworden. Die Notwendigkeit einer Neupublikation ergab sich vor allem aus dem Grund, dass sie die Beschreibung des Grabreliefs selbst sowie den vollständigen Text (mit der Lesung des ersten Namens) bringt.

Nach dem Wortlaut der Inschrift hat das Monument ein Αὐφάτιος Θέωρος im Andenken an seinen Vater Λούτειος Ἐπαφρόδειτος errichtet, die Beerdigungskosten (75 Denare) der Verein der *Augustales* (dessen Mitglied offenbar der Vater war) bezahlt.

In der die beiden Namen betreffenden Untersuchung wird gezeigt, dass die auch im Westen selten vorkommenden *Gentilicia Aufatius* und *Luteius* (s. *Ann. épigr.* 1990, 228-229 bzw. *CIL* XIII, 6410, V, 5292, 8836, XI, 3375,) im griechischen Osten (nach dem bisherigen Quellenbestand) erst hier bezeugt sind. Was das in der Forschung öfter behandelte *Collegium* der *Augustales* betrifft, so kann ein weiteres im Mende gefundenes -also ebenfalls aus dem *Territorium* vom Kassandreia stammendes- Zeugnis (*SEG* XXIX, 614) ähnlichen Inhalts vielfach instruktiv sein.

Ἡλ. Σβέρος, Εἰκ. 1